

Suomen vokaalienvälisestä tavurajasta

Tutkiessani suomen yleiskielen aitojen diftongien (esim. /ai äy yö/) ja vokaaliyhtymien (esim. /ae iä ye/) foneettisia eroja tulin siihen tulokseen, että tärkein näitä kahta ryhmää erottava parametri on tavuisuuteen liittyvä keston segmenttikoh-

tainen jakautuminen. Vokaaliyhtymät tajutaan kaksitavuisiksi ja segmenttien välinen tavuraja signaloidaan ensimmäisen ja varsinkin toisen segmentin pitene-
misenä verrattuna aitojen diftongien vastaaviin ominaisuuksiin, ks. Karlsson, *Det finska högspråkets diftonger och vokalkombinationer*, varsinkin s. 68—73. Vokaaliyhtymien tavuraja on tulkittavissa morfofonemaattisesti kadonneen /k/:n pintaheijastumaksi.

Tämän tuloksen paikkansapitävyttä on myöhemmin epäilty, ks. *Groundstroem, Studien zur phonologischen Komponente der modernen finnischen Hochsprache* s. 10—13, Itkonen, *Vir.* 1972 s. 77—78 ja Räsänen, *Vir.* 1973 s. 125. Kaikki kolme kirjoittajaa suhtautuvat torjuvasti esittämääni tulkintaan sillä perusteella, että mainittu ero heidän mukaansa pikemminkin olisi automaattinen seuraus diftongien ja vokaaliyhtymien segmenttikoostumuksen eroista. Tarkemmin sanoen vasta-argumentti on, että vokaaliyhtymien paradigma sisältää enemmän väljiä segmenttejä kuin diftongien paradigma. Siksi olisi luonnollista, että vokaaliyhtymät keskimäärin ovat diftongeja pitempiä, koska väljemmät vokaalisegmentit yleensä kielissä ovat ominaiskestoiltaan pitempiä kuin suppeammat.

Tämä huomautus on kylläkin luonnollinen, mutta se kumoutuu tutustuttaessa niihin suomen vokaalien ominaiskestoja koskeviin mittauksiin, jotka Wiik 1965 ja Lehtonen 1970 ovat suorittaneet. Näitä tuloksia yllä mainitut kirjoittajat eivät ole ottaneet huomioon.

Suomen aidot diftongit ovat /ai äi ei oi öi ui yi au eu ou iu äy ey öy iy ie uo yö/, vokaaliyhtymät taas ovat /ae ao ea co eä ia iä io iö oa oe ua ue ye yä äe äö öä/. Paradigmojen segmenttikoostumusta tutkittaessa havaitaan, ettei ensimmäisissä segmenteissä ole mainittavia eroja:

V ₁	Diftongi	Yhtymä
Suppea	7	8
Väli-	7	6
Väljä	4	4

Segmenttikoostumus on siis melkein sama. Pieni ero on, että kahdeksassa vokaaliyhtymässä mutta vain seitsemässä diftongissa V₁ on suppea. Erot ovat kuitenkin suuremmat toisen segmentin suhteen:

V ₂	Diftongi	Yhtymä
Suppea	15	
Väli-	3	10
Väljä		8

Vokaaliyhtymän toinen segmentti on siis keskimäärin aika selvästi väljempi kuin diftongin toinen segmentti. Kriittinen kysymys on: johtuvatko diftongien ja vokaaliyhtymien kestoerot yksinomaan näistä kvalitatiivista eroista ja niihin perustuvista ominaiskestojen eroista?

Tutkimassani aineistossa oli tämän ongelman valaisemiseksi neljäkymmentä diftongin ja neljäkymmentä vokaaliyhtymän sisältävää sanaa. Jokainen diftongi ja yhtymä esiintyi aineistossa kaksi kertaa, muutama kolme kertaa. Yhtenä aineiston rakentamisen nimenomaisena tarkoituksena oli tarkalleen kuvastaa paradigmojen rakennetta: aineisto oli siis tässä mielessä edustava.

Totesin, että kahdella koehenkilöllä vokaaliyhtymien kokonaiskesto on 26 % pitempi kuin diftongien kesto; kolmannella koehenkilöllä yhtymät olivat 12 % pitempiä. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä ja lankesivat (niin ikään tilastollisesti merkitsevästi) suuremmalta osalta toisen segmentin osalle (Karlsson, *mts.* 68—69).

Miten suuri vaikutus vokaalien ominaiskestojen eroilla voi olla saatuun tulokseen siitä näkökulmasta, että vokaaliyhtymien toinen segmentti on keskimäärin väljempi kuin diftongien? Tietoja suomen vokaalien ominaiskestoista ovat esittäneet Wiik 1965 ja Lehtonen 1970 (*Wiik, Finnish and English Vowels* s. 115 ja *Lehtonen, Aspects of Quantity in Standard Finnish* s. 64; luvut koskevat painollisten yksinäisvokaalien keskiarvoja senttisekunteina; Lehtonen tuloksista olen itse laskenut keskiarvot):

V	Wiik	Lehtonen
Suppea	9,5	7,0
Väli-	10,0	7,9
Väljä	10,3	8,2

Tendenssi on selvä. Mitä väljempi vokaalijoukko artikulatorisesti on, sitä pitempi on ominaiskesto. Erot absoluutissa arvoissa saattavat johtua siitä, että Wiikin ko sanat ovat esiintyneet lausepainollisissa kontekstissa, Lehtosen taas lausepainottomassa. Seuraava taulukko osoittaa välivokaalien ja väljien vokaalien prosenttiset pidemmyydet verrattuna suppeihin vokaaleihin:

V	Wiik	Lehtonen	Keskiarvo
Suppea	0 %	0 %	0 %
Väli-	+ 5 %	+ 13 %	+ 9 %
Väljä	+ 8 %	+ 17 %	+ 13 %

Tämän valossa tuntuu ilmeiseltä, etteivät toteamani diftongien ja vokaaliyhtymien kestoerot voi johtua pelkästään paradigmojen erilaisesta segmenttikoostumuksesta ja siitä aiheutuvista ominaiskestoeroista. Paradigmojen ensimmäiset segmentit ovat käytännöllisesti katsoen identtisiä väljyyden suhteen. Näin ollen kestoerojen pitäisi löytyä toisesta segmentistä. Vaikka kaikkien diftongien toinen segmentti olisi suppea ja kaikkien vokaaliyhtymien toinen segmentti väljä, emme odottaisi jälkimmäisissä suurempaa pidennystä kuin kolmisentoista prosenttia, mikäli mikään muu tekijä kuin ominaiskesto ei vaikuta kesto-suhteisiin. Mutta tosiasiallisesti kolmella diftongilla ja kymmenellä vokaaliyhtymällä onkin välivokaali toisena segmenttinä. Odottaisimme siis, että diftongien ja vokaaliyhtymien segmenttien ominaiskesto perustuvat erot olisivat pienempiä kuin 13 %, *ceteris paribus*.

Koska vokaaliyhtymien pidemmyys diftongeihin verrattuna on niinkin suuri kuin kolmella koehenkilöllä 26, 26 ja 12 %, on pakko päätellä, että näihin kestoeroihin vaikuttaa myös jokin muu tekijä kuin ominaiskestoero. Tämä on tavujunktuuri eli kadonnut /k/. Tajutaanhan vokaaliyhtymät intuitiivistikin kaksitavuisiksi, diftongisegmentit sen sijaan samatavuisiksi.

On täysin odotuksenmukaista, että vokaaliyhtymien segmenttien eritavuisuus signaloidaan varsinkin toisen segmentin pitenemisenä. Dialektologiassa on vanhastaan kuvattu murteita, joissa lyhyen (ensi) tavun jälkeinen seuraavan tavun fonemaattisesti lyhyt vokaali foneettisesti on puolipitkä (näin mm. lounaismurteissa). Mutta itse asiassa tällaisen distribuition omaava /lyhyt/ vokaali näyttää olevan foneettisesti enemmän tai vähemmän puolipitkä hyvinkin laajalti (kaikkialla?) suomalaisella kielialueella, vrt. Lehtonen, mts. 132—136 sekä Wiik ja Lehiste, *Vowel Quantity in Finnish Disyllabic Words*. /Lyhyen/ vokaalin puolipituus on osavijhe edellistavun lyhydestä. On luonnollista, että V₂ on puolipitkä (tai ainakin lyhyttä pitempi) vokaaliyhtymissä, esim. *koè, taè*, koska ne tavurakenteensa puolesta ovat rinnasteisia CVCV-tyyppisille sanoille, vrt. *talò, pulà*. Sen sijaan aitojen diftongien segmentit ovat samatavuisia; täten toinen segmentti ei koskaan voi joutua foneettisen »puolipituussäännön» vaikutuskenttään.

Kirjallisuutta

- GROUNDSTROEM, AXEL *Studien zur phonologischen Komponente der modernen finnischen Hochsprache*. Väitöskirjamoniste. Stockholms universitet, Stockholm 1971.
- ITKONEN, TERHO Suomen äänneopin kysymyksiä. — Virittäjä 1/1972 s. 76—93.
- KARLSSON, FRED *Det finska högspråkets diftonger och vokalkombinationer*. Turun Yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 9. Turku 1970.
- LEHTONEN, JAAKKO *Aspects of Quantity in Standard Finnish*. *Studia Philologica Jyväskyläensia VI*. Jyväskylä 1970.
- RÄISÄNEN, ALPO Savolaismurteiden supistumadiftongeista. — Virittäjä 2/1973 s. 123—141.
- WIİK, KALEVI *Finnish and English Vowels*. *Annales Universitatis Turkuensis B*: 94. Turku 1965.
- WIİK, KALEVI ja LEHISTE, ILSE *Vowel Quantity in Finnish Disyllabic Words*. — *Congr. sec. int. feno-ugr.* Helsinki 1965. Helsinki 1968 s. 569—574.